

Ks. Henryk Muszyński, *Chrystus — Fundament i kamień węgielny Kościoła w świetle tekstów qumrańskich*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1982, stron 278.

Są obrazy i metafory, które z upływem czasu powszednieją lub u odbiorców innych kultur i obcych środowisk tracą swój oryginalny sens. Do takich obrazów i metafor należy fundament w Piśmie Świętym. Ks. Muszyński w swoich badaniach ukazuje oryginalną treść przenośną i teologiczną fundamentu w tekstach biblijnych opierając się na danych filologicznych, archeologicznych i historyczno-kulturowych.

Niniejsza publikacja, stanowiąca rozprawę habilitacyjną na Wydziale Teologicznym ATK, jest wynikiem trzeciego etapu badań ks. Muszyńskiego nad metaforą fundamentu w Piśmie Świętym. Pierwszy etap badań, obejmujący pojęcie fundamentu w Starym Testamencie, był przedmiotem rozprawy doktorskiej z zakresu teologii (*Fundament-Begriff im Alten Testament. Archäologie und Exegese*, Roma 1974), w której Autor wykazał, że Stary Testament używa pojęcia fundamentu przeważnie w znaczeniu dosłownym i dlatego nie może być brany jako bezpośrednie podłoże metaforycznego użycia fundamentu (*themelios*) w Nowym Testamencie. W drugim etapie badań zwrócił się ks. Muszyński do tekstów qumrańskich, w których rdzeń *jesód*, *söd* itp. występuje bardzo często w sensie metaforycznym. Te wyniki badań były przedmiotem rozprawy doktorskiej *de re biblica* na Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (*Fundament. Bild und Metapher in den Handschriften aus Qumran. Studie zur Vorgeschichte des ntl. Begriffs THEMELIOS*, Analecta Biblica 61, Roma 1975). Po ustaleniu własnych treści przenośnych rękopisów qumrańskich Autor stara się odpowiedzieć na pytanie, co wnoszą te teksty do pogłębionego zrozumienia treści metafory fundamentu w NT. Ponieważ bezpośrednio paralele qumrańskie w NT (jak Mt 16, 18; 1 Tm 3, 15 i Hbr 6, 1—2) wykazywał już w odrębnych artykułach, w rozprawie habilitacyjnej ogranicza się do aspektu chrystologi-

cznego problemu. Autor zajmuje się w pracy tymi tekstami, w których fundament ma treściowe odniesienie do osoby zmartwychwstałego Chrystusa (1 Kor 3, 10—11) oraz do faktu zmartwychwstania jako podstawy wiary chrześcijańskiej (2 Tm 2, 19), stanowiącego rdzeń Ewangelii (Rz 15, 20) i punkt oparcia nowej egzystencji chrześcijańskiej w Chrystusie (Ef 3, 17; kol 1, 23; 2, 6—7). Równocześnie rozszerza on zakres badań o wszystkie teksty, które mówią o Chrystusie jako kamieniu węgielnym, gdyż fundament i kamień węgielny jako przenośnia osobowa Chrystusa są ze sobą spokrewnione i wzajemnie się uzupełniają.

Praca składa się ze wstępu, wykazu skrótów, osnowy z trzech części, zakończenia, bibliografii, streszczenia w języku niemieckim i spisu treści. Wstęp (s. 3—8) ustawia problem, omawia metodę i stosunek pracy do innych publikacji z tego zakresu. Część pierwsza pt. *Chrystus jako fundament* (s. 11—67) analizuje 1 Kor 3, 10—11 wraz z paralelami nowotestamentalnymi na tle przenośnego używania fundamentu w tekstach qumrańskich. Część druga pt. *Chrystus — kamień węgielny* (s. 68—191) analizuje metaforę kamienia węgielnego w tradycji synoptycznej, w nauczaniu apostoelskim, w pismach św. Pawła i w 1 Liście Piotra na tle kamienia węgielnego w rękopisach z Qumran. Część trzecia pt. *Zmartwychwstanie Chrystusa niewzruszonym fundamentem wiary* (s. 192—242) przedstawia to zagadnienie w NT, koncentrując się na 2 Tm 2, 19 o niewzruszonym fundamencie Boga na tle pojęcia prawd fundamentalnych w Qumran.

Ponieważ w ramach krótkiej recenzji niepodobna streścić bogatego materiału i subtelnych wywodów zawartych w rozprawie, dlatego ograniczymy się do podania najważniejszych wyników pracy, które sam Autor uwydatnia w zakończeniu (s. 243—252).

Ks. Muszyński w zakończeniu podkreśla najpierw, że dokładna analiza tekstów NT potwierdziła językowy i treściowy związek kamienia węgielnego i fundamentu. Wykazał on bowiem, że z punktu widzenia historyczno-literackiego kamień węgielny, podobnie jak fundament, był łączony z osobą Chrystusa i zmartwychwstaniem poczynając od ustnej tradycji Kościoła (Dz 4, 11), poprzez tradycję synoptyczną (Mk 12, 10; Mt 21, 42—44; Łk 20, 17—18), pisma św. Pawła (Ef 2, 20; Rz 9, 32—33) aż po list św. Piotra (1 P 2, 2—4). Tylko kompleksowe traktowanie obydwóch obrazów — fundamentu i kamienia węgielnego — dało możliwość ukazania linii rozwoju treści teologicznych od Dz 4, 11 poprzez Corpus Paulinum (1 Kor 3, 10—11; Rz 15, 20; Ef 2, 20) do pism deuteropaulińskich (2 Tm 2, 19) i listu św. Piotra.

W podsumowaniu ukazuje także Autor, co do pogłębianego

teologicznego rozumienia NT wnoszą teksty starotestamentalne, qumrańskie i dokładniejsze poznanie podłoża historyczno-kulturowego. W oparciu o badania danych archeologicznych i analizę takich tekstów ST, jak Za 4, 7. 10 i Ezd 3, 10—13 można było ustalić właściwą funkcję ro's pinnāh (gr. kephalē gōnias) oraz 'eben pinnat (gr. akrogōniaios). Na tym tle została ukazana przenośna treść kamienia węgielnego w Iz 28, 16, stanowiącego podstawowy punkt odniesienia dla NT.

Dużo miejsca w pracy zajmuje wykazywanie, że teksty qumrańskie stanowią macierzyste podłoże metaforycznego ujęcia fundamentu i kamienia węgielnego w Nowym Testamencie. Ponieważ metafora fundamentu w tekstach qumrańskich została wszechstronnie przestudiowana w odrębnej pracy, tutaj ks. Muszyński ogranicza się do analizy odpowiedników językowych i teologicznych. Hebrajskie wyrażenie šjm swd 'l sl' (1 QH 6, 26) stanowi dokładny odpowiednik nowotestamentalnego zwrotu ethēken themelion epi petran (Łk 6, 48). Ważniejsze są jednak teologiczne zbieżności ujęć qumrańskich z NT. W pojęciu Qumrańczyków sam Bóg jest „fundamentem zbawienia” (1QS 10, 12). W duchu zapowiedzi Iz 28, 16 czynność kładzenia fundamentu jest czynnością właściwą samemu Bogu (1 QH 6, 26; 7, 8—9). Nadto teksty qumrańskie łączą fundament i skałę jako obraz Bożej, objawionej prawdy, zapewniającej trwałość i niewzruszoność (por. 1QH 6, 26; 1QS 5, 5—6; 9, 3). Na tej prawdzie zostaje zbudowana symboliczna budowla czyli gmina qumrańska. Ta prawda zapewnia eschatologicznej wspólnoty najwyższą niewzruszoność i trwałość.

Forma czasownika jsd, używana na oznaczenie czynności właściwej Bogu (1QH 5, 9; 9, 12; CD 2, 7), rozciąga się także na symboliczny fundament. Nowotestamentalne terminy: rizousthai, themeliousthai i hedraioi (Ef 3, 17; Kol 1, 23) mają dokładne odpowiedniki hebrajskie w tekstach qumrańskich: hzq (1QS 5, 3; 1 QH 2, 7), 'ms (1 QH 5, 9) i kwn (1QS 8, 10; 1QH 4, 14; 9, 32). Teksty qumrańskie, posługujące się metaforą fundamentu, przygotowały więc analogiczne treści fundamentu jako własnego dzieła Boga w NT. Teksty qumrańskie pozwalają zwłaszcza dokładniej zrozumieć znaczenie wyrażenia themelios keimenos (1 Kor 3, 11) jako równoważnika egēgermenos (2 Tm 2, 8). W pierwszym wypadku Bóg występuje jako bezpośredni podmiot działania, a w drugim wypadku następuje transpozycja tej samej przenośni z Boga na Chrystusa zmartwychwstałego. W interpretacji 1 Kor 3, 10—11 ks. Muszyński wykazuje bowiem, że u św. Pawła następuje ściśle powiązanie przenośni fundamentu ze zmartwychwstaniem Chrystusa. „Zmartwychwstanie jako fundament ujęte

w aspekcie historiozbawczym i teologicznym, właściwym przepowiadaniu apostołskiemu, obejmuje działanie Boga, Osobę Chrystusa i zbawcze konsekwencje tego faktu, jako jedno zbawcze dzieło Boże. Wszystkie trzy elementy stanowią jedną niepodzielną całość w apostołskim ustnym przepowiadaniu i jako takie, w sensie integralnym, stanowią przenośny fundament Kościoła" (s. 66).

Ponadto teksty qumrańskie, stosując obraz fundamentu do Nauczyciela Sprawiedliwości (1QH 2, 10; 5), jako uprzywilejowanego interpretatora prawdy objawionej, oraz do kapłanów (1QS 5, 9) lub starszych (1QSa 1, 12) jako pośredników objawienia Bożego, pozwalają rozwiązać pozorną sprzeczność między stwierdzeniem św. Pawła, że w Kościele jedynym fundamentem położonym przez Boga jest Jezus Chrystus (1 Kor 3, 11), a wskazywaniem apostołów i proroków w Ef 2, 20 jako faktycznego fundamentu Kościoła. Tertium comparationis stosowane do różnych osób i grup w łonie wspólnoty jest jednakowe w Qumran i w NT: na pierwszy plan wysuwa się funkcja pośredników i autorytatywnej wykładni prawdy objawionej. Oznacza to, że Chrystus zmartwychwstały jest jedynym fundamentem Kościoła założonym przez Boga i na zawsze nim pozostanie; w Ef 2, 20 tę funkcję spełnia Chrystus jako kamień węgielny (akrogōniaios), na którym zbudowani apostołowie i prorocy nowotestamentalni stanowią fundament dalszej budowli, ale w ścisłej zależności i łączności z Chrystusem. W ten sposób ks. Muszyński zbija jeden z podstawowych argumentów na nieautentyczność i późniejsze pochodzenie Listu do Efezjan. Egzegeci przypisują bowiem kamieniowi węgielnemu w Ef 2, 20 różne funkcje i znaczenia, łącznie z hipotezą J. Jeremiasa o zworniku budowli, oraz uwydatniają sprzeczne ujęcia fundamentu w Corpus Paulinum.

Często przenośne znaczenie rzeczownika *jswd* w pismach qumrańskich wykracza znacznie poza obrazowe treści fundamentu na oznaczenie osób lub grup w łonie wspólnoty qumrańskiej, gdyż jest nośnikiem ustalonego pojęcia prawdy fundamentalnej. Fundament jako podstawowa nauka lub prawda zasadnicza w tekstach qumrańskich (por. 1QS 6, 26; 7, 18; 8, 10; CD 4, 21; 10, 6; 19, 4; 1QH 12, 8 i in.) znajduje w NT analogie w używaniu terminu *themelios* dla wyrażenia zmartwychwstania jako fundamentalnej prawdy chrześcijańskiej (2 Tm 2, 19). W tekstach qumrańskich najbardziej akcentowanym znamieniem prawdy jest jej stałość i niewzruszoność, której odpowiednikiem w NT jest *logos ho pistos* (1 Tm 1, 15; 3, 1; 4, 6. 9; 2 Tm 2, 11; Tt 3, 8).

Wkład tekstów qumrańskich do pogłębionego zrozumienia NT

ks. Muszyński kończy stwierdzeniem: „Dopiero na tle podłoża qumrańskiego można dostrzec właściwą novitas orędzia nowotestamentalnego. Pomimo licznych punktów zbieżnych pomiędzy doktrynami Qumrańczyków a NT oraz wyraźnych podobieństw w obrazie i treści przenośni fundamentu, kamienia węgielnego i skały, NT wykazuje wyraźnie nowe, własne i niepowtarzalne znamię, które nie znajduje żadnej paraleli w Qumran. Zarówno bowiem sama prawda o zmartwychwstaniu, jak i chrystologiczny aspekt tejże, stanowiący najbardziej charakterystyczne znamię wszystkich analizowanych tekstów, nie ma żadnego dokładnego odpowiednika w pismach qumrańskich. Jego źródłem może być jedynie osoba Jezusa Chrystusa, Jego zbawcze orędzie oraz sama rzeczywistość zmartwychwstania” (s. 252).

W całości praca ks. Muszyńskiego wnosi poważne osiągnięcie nie tylko do biblistyki polskiej, ale i światowej. Stanowi ona wszechstronne i wnikliwe studium nowotestamentalnej myśli teologicznej wyrażonej językiem obrazowym i przenośnym. Pod względem metodologicznym praca ta może służyć jako wzorzec do opracowywania analogicznych problemów. Można się z niej uczyć akrybii naukowej, wnikliwej analizy archeologicznej, filologicznej, literackiej i teologicznej. Celem udostępnienia czytelnikowi polskiemu całości wyników żmudnych i oryginalnych badań ks. Muszyńskiego na temat pojęcia fundamentu w Piśmie Świętym warto byłoby przetłumaczyć na język polski dwie pierwsze rozprawy napisane w języku niemieckim.

Stanisław Mędała